

Soproni Egyetem

Közgazdaságtudományi Kar

Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

**A MOBILITÁSOK SZEREPE A FELSŐOKTATÁS
NEMZETKÖZIESÍTÉSÉBEN**

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

ROHONCZI EDIT

Sopron

2017

Doktori Iskola: Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok
Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Székely Csaba DSc.

Program: Az emberi erőforrások társadalmi-gazdasági összefüggései

Vezetője: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Témavezető: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

.....

a Témavezető támogató aláírása

1. A TÉMA JELENTŐSÉGE

Az utóbbi néhány évtizedben a globalizálódó gazdaság és a tudásalapú társadalmak megteremtésének igénye új kihívások elé állította az oktatási szektort, különös tekintettel a felsőoktatásra, melyben felerősödött az igény és az ösztönzés a transznacionális együttműködésekre, a nemzeti határokon átnyúló tudáscserére, a külföldön szerzett tanulási, oktatási, kutatási tapasztalatokra. Ennek következtében a 21. század elejére a nemzetközi dimenzió meghatározó eleme lett nemcsak a felsőoktatási intézmények stratégiájának, hanem a nemzeti és régiós oktatáspolitikáknak is. A nemzetköziesítés meghatározó folyamat lett a felsőoktatás számára, melynek egyik legfőbb formája, egyben húzóereje és sajátosan növekvő eleme a (hallgatói, oktatói, kutatói, intézményi) mobilitás.

Az elmúlt másfél évtized mobilitási trendjeinek elemzése azt mutatja, hogy a felsőoktatási mobilitási piac és a mobilitási stratégiák átalakulóban vannak. Egyre több a piaci szereplő, a korábban az évtizedeken át küldő országok egy része megjelent fogadó országgént is, erősödik a verseny a nemzetközi hallgatókért. Egyrészt mellett vannak jelen a mobilitást üzleti alapon működtető, azt bevételszerző forrásként kezelő, illetve a kooperáción, a kölcsönös előnyökön, a tudás megosztásán alapuló megközelítések, de a hagyományos szerepek ezen a téren is változnak. Növekedés tapasztalható a nemzetközi mobilitásokban a résztvevők, a létrehozott nemzetközi hálózatok és konzorciumok, a közös diploma programok számában, és franchise szerződések vagy kihelyezett campus-ok révén növekszik az akadémiai programok, kurzusok exportja is.

Az intézmények egyre nagyobb figyelmet szentelnek a külföldi hallgatók toborzásának, és növekszik az érdeklődés a nemzetközi és regionális egyetemi rangsorok iránt.

A mobilitásoknak kulcsszerepük van és várhatóan lesz az elkövetkező években is a felsőoktatás nemzetköziesítésében és modernizációjában. Ezért a mobilitási tapasztalat elemzése, hatásmechanizmusának vizsgálata fontos információval szolgálhat annak a felsőoktatásban előidézett változásairól, és olyan új következtetéseket alapozhat meg, melyek segítséget nyújtanak a jövőbeni mobilitási célok meghatározásában, az intézményi nemzetköziesítési stratégiák újragondolásában, az igényekhez és realitásokhoz történő igazításában. Ez alapozza meg az értekezés fontosságát és célkitűzéseit.

2. A KITŪZÖTT CÉLOK

Az értekezés célja annak bemutatása, hogy az egyre növekvő számú nemzetközi mobilitások milyen hatással vannak a felsőoktatásra, azon belül a magyar állami egyetemekre, azok működésében milyen változásokat idéznek elő, illetve hogyan befolyásolják a teljesítményüket. Ehhez szükséges:

- a mobilitások kialakulásának és szerepének történeti áttekintése
- a modernkori felsőoktatási mobilitások természetének vizsgálata: a globális trendek azonosítása és bemutatása, ezen belül az európai dimenzió elemzése
- a mobilitásokat befolyásoló tényezők feltárása
- a mobilitások általános hozadékának elemzése
- a magyar mobilitási hajlandóság feltérképezése az állami egyetemeken
- a mobilitások alakulása és a felsőoktatási intézmények nemzetközi tevékenységének intenzitása közötti összefüggések feltárása

- annak vizsgálata, hogy a mobilitások eredményeképpen milyen változások jönnek létre a felsőoktatás nemzetköziesítésében
- annak elemzése, hogy az egyetemek működésének nemzetközi dimenziója hogy jelenik meg a teljesítményük értékelésében, milyen módon járul hozzá a versenyképességükhöz.

A tématerületet lefedő nemzetközi és hazai szakirodalom tanulmányozása és a hazai állami egyetemek nemzetközi tevékenységeinek vizsgálatára irányuló primer kutatás lefolytatása ezen részcélok elérését szolgálta.

3. AZ ÉRTEKEZÉS HIPOTÉZISEI

A szekunder kutatás eredményeire és gyakorlati tapasztalatra alapozva a szerző az alábbi hipotéziseket fogalmazta meg:

Hipotézis 1.: A mobilitások növekedése szoros kapcsolatban áll a felsőoktatás tömegesedésével, ugyanakkor a mobilitások számának abszolút emelkedése nem jár együtt a tömegesedéshez viszonyított relatív növekedéssel.

Hipotézis 2.: A mobilitások száma növekszik, és ezen belül szoros összefüggés van az oktatói és a hallgatói mobilitások számának növekedése között.

Hipotézis 3.: A mobilitások az intézményi sajátosságoktól (nagyság, profil, földrajzi elhelyezkedés) függetlenül jelentősen befolyásolják az intézmények nemzetközi tevékenységeinek intenzitását, azaz a nemzetköziesítést.

Hipotézis 4.: A mobilitások hatása jelentősen érvényesül az oktatás modernizációjában, a tananyagfejlesztésben, új tanulási és oktatási módszerek kidolgozásában.

Hipotézis 5.: Az egyetemek teljesítményének értékelésében a nemzetközi tevékenységek és eredmények nem kapnak megfelelő hangsúlyt.

4. A KUTATÁS TARTALMA ÉS MÓDSZERE

A kutatásom első fázisában a vonatkozó szakirodalom feldolgozásával és elemzésével a nemzetközi mobilitások kronologikus alakulásának, trendjeinek, jellegzetességeinek azonosítására került. Ezen belül külön vizsgáltam az európai mobilitási stratégiákat.

Az empirikus vizsgálat a magyar állami egyetemekre fókuszált, és a mobilitások szerepét az intézmények nemzetköziesítési folyamataiban két megközelítésből vizsgálta: az intézményi működés, illetve az oktatási tevékenység oldaláról. A kutatás során 20 egyetemről, valamint 770 oktatótól és 344 egyéb egyetemi munkatárstól érkezett válaszok kerültek értékelésre.

A keresett adatok és információk összegyűjtésének eszköze online kérdőív és interjúzás volt, mely tartalmazott kvantitatív és kvalitatív adatra vonatkozó kérdéseket. A kvantitatív adatok mennyisége jelentős volt, míg a kvalitatív kérdésekre adott válaszok nyomán lehetőség nyílt a fennálló helyzet átfogóbb megértésére. A kapott adatok és válaszok elemzéséhez Microsoft Excel programot és a Statistical Package for Social Sciences (SPSS) programcsomag 22.0 verzióját használtam.

5. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Az első hipotézishez kapcsolódó eredmények:

A nemzetközi és a hazai szakirodalom az elmúlt 10-15 évben a mobilitások számának dinamikus növekedéséről számolt be, de nem tett különbséget abszolút és relatív növekedés között. Az elmúlt 40 éves időszakra kiterjedő kutatás eredményei azt igazolják, hogy a mobilitások számszerű növekedése a hallgatói létszám globális növekedésével van összefüggésben. Az adatok azt mutatják, hogy a közelmúltig a felsőoktatásban tanulók száma világszerte folyamatosan, de nem egyenletesen növekedett, csakúgy, mint a nemzetközi mobilitásoké. 2012 után a mobilitások számában bekövetkezett rövid stagnálás után 2014-re már csökkenés volt tapasztalható, ugyanakkor a globálisan mért hallgatói létszámok továbbra is növekedtek, bár jóval kisebb mértékben, mint a megelőző időszakban. Az utóbbi néhány évben tehát változás állt be az évtizedekig uralkodó mobilitási trendekben. Ezen túlmenően a mobilitások százalékos aránya az összes felsőoktatásban résztvevőhöz képest az elmúlt 40 évben 1,9 és 2,3% között mozgott, tehát igazán jelentős relatív növekedés a részvételi arányokban nem mutatható ki. *Az első hipotézis elfogadva.*

A második hipotézishez kapcsolódó eredmények:

A primer kutatás körét képező állami egyetemek (20) adatainak elemzése azt mutatta, hogy mind a hallgatói, mind pedig az oktatói mobilitások területén növekedés következett be az összes intézménynél az elmúlt 15 évben, a növekedési arányok azonban intézményenként erősen különböztek.

Az oktatói és hallgatói mobilitások kapcsolatának vizsgálatához a kimenő mobilitásban résztvevő oktatók körében végzett kérdőíves vizsgálat

eredménye azt mutatta, hogy az oktatók 85%-a szerint a saját mobilitása hozzájárult az intézményénél a hallgatói mobilitások számának növekedéséhez. Ugyanakkor a statisztikai adatok nem támasztották alá azt, hogy amely intézményben magasabb az oktatói mobilitások aránya, ott megnövekedett volna a hallgatói mobilitásoké is. A két mobilitás típus alakulása közötti kapcsolat az intézmények klaszterekbe rendezése alapján sem volt kimutatható. A *speciális profilú, viszonylag kis egyetemek* csoportjában egy erős növekedési tendencia után visszaesés tapasztalható mind a hallgatói mind az oktatói kimenő mobilitások arányában. A *klasszikus egyetemek* esetében a hallgatói mobilitás növekedési üteme lényegesen kisebb, mint az oktatói mobilitásoké. A *kisebb létszámú, de széles profilú egyetemeken* nagyon különböző a növekedés mértéke, egyértelmű tendencia nem azonosítható. A *nagyobb létszámú, széles profilú egyetemeken* a hallgatói mobilitások aránya inkább növekedést, az oktatóké pedig az utolsó mérési pont adatai szerint egyértelmű csökkenést mutat.

Az intézményenkénti bontásban vizsgált eredmények azt mutatják, hogy nincs összefüggés a hallgatói és oktatói mobilitások számának alakulása között, annak ellenére, hogy a mobilitásban résztvevő oktatók túlnyomó többsége ezt úgy érzékeli, hogy hatással van a hallgatói mobilitások számának növekedésére. Ezért a *második hipotézis elutasítva*.

A harmadik hipotézishez kapcsolódó eredmények:

Ahogy azt a nemzetközi szakirodalom jelzi és nemzetközi kutatások is igazolják, úgy a magyar állami egyetemek körében végzett primer kutatás eredménye is megerősítette, hogy a mobilitásoknak kiemelten fontos a szerepe a felsőoktatási intézmények nemzetköziesítésében. Egyértelműen sikerült igazolni, hogy a mobilitások hatására fejlődött a hazai idegen nyelvű

oktatás, emelkedett a nemzetközi partnerkapcsolatok és együttműködések, valamint a nemzetközi publikációk száma. Az elmúlt 15 év alatt a bilaterális szerződések száma átlagosan a 20 szorosára, az egyéb nemzetközi intézményközi együttműködési szerződések száma 3,3 szeresére, az idegen nyelvű diploma programok 13,5 szeresére nőttek a vizsgált intézményekben.

A nemzetközi tevékenységekből fakadó eredményeket intézményenként vizsgálva, az intézményeket pedig klaszterekbe rendezve megerősítést nyert, hogy egyetlen olyan nemzetközi tevékenységi dimenzió sincs, amely az egyes klasztereken belül hasonló tendenciát mutatna. A tevékenységek intenzitása egyértelműen független attól, hogy mekkora az intézmény hallgatói létszáma, mennyire széles a profilja, vagy hogy az ország mely régiójában található.

A mobilitási hatások erősségét nyolc vizsgált területen (a nemzetköziesítési stratégia szerepének változása, a nemzetközi marketing tevékenységek alakulása, az intézményszintű nemzetközi kapcsolatok bővülése, az idegen nyelven oktatott kurzusok számának növekedése, a nemzetközi projektekben való részvétel növekedése, a hallgatói szolgáltatások bővülése, az oktatási tevékenységek modernizációja, valamint a nemzetközi tevékenységekből származó bevétel növekedése) az intézményi oldalon megkérdezettek 40%-a közepesnél erősebbnek, míg 60%-uk kifejezetten jelentősnek ítélte.

A mobilitásban résztvevő megkérdezetteknek átlagosan 82 %-a értékelte úgy, hogy a mobilitások hatása egyértelműen vagy inkább jelentkezik a nemzetköziesítéssel összefüggésbe hozható hat vizsgált területen.

Az eredmények klaszterek szerinti vizsgálata egyik kérdéscsoportban sem mutatott klaszter-specifikus tulajdonságokat, nem mutatható ki kapcsolat a

válaszokban kapott értékek és az intézményi hovatartozás között. Ez tovább erősíti azt, hogy a mobilitások az intézményi sajátosságoktól (nagyság, profil, földrajzi elhelyezkedés) függetlenül jelentősen befolyásolják az intézmények nemzetközi tevékenységeinek intenzitását, a nemzetköziesítést. *A harmadik hipotézis elfogadva.*

A negyedik hipotézishez kapcsolódó eredmények:

A kimenő oktatói mobilitásokban résztvevők körében végzett felmérés azt igazolta, hogy a mobilitások hatása jelentősen érvényesül az oktatás modernizációjában. Az összes válaszadó átlagosan 68 %-a értékelte úgy, hogy a mobilitások szerepe egyértelműen vagy inkább jelentkezik a vizsgált területeken, így a tananyagfejlesztésben, új tanulási és oktatási módszerek kidolgozásában, új tananyag vagy közös kurzus fejlesztésében, jó gyakorlatok bevezetésében.

Az eredmény összhangban van a nemzetközi szakirodalomban szereplő megállapításokkal. A kutatásból nyert eredménnyel alátámasztható, hogy a magyar állami egyetemek modernizációjához jelentősen hozzájárultak a nemzetközi mobilitások. *A negyedik hipotézis elfogadva.*

A ötödik hipotézishez kapcsolódó eredmények:

Az egyetemek teljesítményét az egyetemi rangsorok mérik. Négy nemzetközi és három hazai egyetemi rangsor elemzése a rangsorképző mutatók és azok súlyozásának szempontjából azt igazolta, hogy a legrangosabbnak ítélt globális rangsor (ARWU) és a legnépszerűbb, legszélesebb körű szempontrendszeren alapuló hazai rangsor (HVG) egyáltalán nem veszi tekintetbe az egyetemek működésének nemzetközi

dimenzióját. A magas tudományos igényvel és a tudományterületek szempontjából diverzifikált megközelítéssel összeállított THE 7,5%-os arányban számol a nemzetközi összetevőkkel. A legmagasabb érték a 10%-os arány a két további rangsor, a US News and World Report és a Quacquarelli Symonds esetében.

Tekintettel arra, hogy mind a szekunder mind a primer kutatás igazolta az egyetemek nemzetközi tevékenységének egyre intenzívebbé válását, valamint a nemzetköziesítés szerepét a versenyképesség megteremtésében és fenntartásában, kijelenthető, hogy ezen törekvések fontossága nem tükröződik kellő mértékben az egyetemi rangsorképző szempontrendszerekben. A nemzetközi tevékenységek és eredmények nem kapnak megfelelő hangsúlyt az egyetemek teljesítményének értékelésében. *Az ötödik hipotézis elfogadva.*

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy

- a nemzetközi mobilitás egyidős az európai egyetemek történetével, az egyetemi képzés örök értékű eleme
- a közelmúlt és a jelenkor nemzetközi mobilitási trendjei a tömegesedés, a globalizálódás, a szervezetté válás és az üzletiesedés
- alapvetően kétféle mobilitási stratégia van jelen a nemzetközi mobilitási piacon: a versenyszellemen alapuló hallgatótoborzás, illetve az együttműködésen és kölcsönös előnyök megteremtésén alapuló hallgatói csere, ezek egymás mellett élése a jellemző nemcsak globális, hanem nemzeti és intézményi szinteken is
- a nemzetközi felsőoktatási mobilitásban relatív növekedés nem mutatható ki: a felsőoktatási mobilitást a 20. század második felétől

folyamatos expanzió jellemzi, de ez abszolút növekedést jelent, és a felsőoktatás globálisan jellemző tömegesedésével hozható összefüggésbe, az elmúlt 40 év során, éves szinten a felsőoktatásban résztvevők körülbelül 2 százaléka végzett külföldön tanulmányokat.

- az országhatárokat átlépő mobilitások pozitív hatása az egyetemek működésére és teljesítményére egyértelműen kimutatható: szoros összefüggés van a mobilitások számának növekedése és az intézmények nemzetközi tevékenységének intenzívebbé válása között
- a nemzetközi mobilitások jelentős mértékben elősegítik az oktatás modernizációját.

7. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

1. **A határokon átnyúló hallgatói mobilitás növekedési üteme alatta marad a felsőoktatás expanziós ütemének.** Ennek legfőbb oka a lokális felsőoktatási rendszerek fejlődése a világ egyre több térségében. Ezzel párhuzamosan egyre több szereplő jelenik meg a felsőoktatási világpiacon. Ennek következtében egyre nagyobb a verseny a nemzetközi hallgatókért, különösen a tehetségesekért. A magyar felsőoktatási intézményeknek célirányosan kell megkeresni azt a piaci rést, azokat a speciális minőségi képzéseket, melyekkel versenyképesek tudnak lenni.

2. **A mobilitási stratégiák tekintetében változás jellemzi a felsőoktatási szektort. Miközben az észak-amerikai mobilitás politika az erőteljesen agyelszíváson és üzleti modellen alapuló koncepciója kezd elmozdulni a kölcsönös előnyöket figyelembe vevő attitűd felé, addig a hagyományosan a kooperatív modellt érvényesítő európai stratégiákban egyre inkább megjelenik a versenyszellem. Az**

intézmények nem maradhatnak kívül a globális felsőoktatási környezet hatásain, érdemes figyelniük a mobilitási stratégiák őket érintő változásait, megvizsgálni az egyes koncepciók számukra előnyös alkalmazásának lehetőségeit, és ezek figyelembevételével építeni partnerkapcsolataikat.

3. **A magyar állami egyetemeken az elmúlt másfél évtizedben a nemzetközi tevékenységek növekedése volt jellemző, nőtt az idegen nyelvű kurzusok, valamint a diplomaprogramok, a nemzetközi publikációk, a bilaterális szerződések és a mobilitások száma.** Sok esetben azonban nem egyértelmű, hogy milyen stratégia mentén történik ez a növekedés, hogy hol vannak az intézmény prioritásai a nemzetközi kapcsolatok bővítésében, partnerségek kialakításában. Talán ezzel is összefüggésbe hozható a legutóbbi 2-3 évben tapasztalható enyhe visszaesés, ami országosan megfigyelhető. Szükséges volna, hogy az egyetemek tudatosabban, prioritások meghatározásával fejlesszék tevékenységük nemzetközi dimenzióját, ami egyrészt az erőforrások hatékonyabb kihasználását eredményezné, másrészt hozzájárulna a hosszú távú és minőségi kapcsolatok, együttműködések építéséhez. A 21. század felsőoktatásában már elengedhetetlen, hogy az intézményeknek legyen nemzetközi stratégiájuk, amelyben a nemzetközi tevékenységek az esetleges formától eljutnak a szervezett, irányított menedzsmentig.

4. A kutatás során bebizonyosodott, hogy **a mobilitások hatását az érintettek köre, a hallgatók, az oktatók és az intézmény munkatársai nagy többségükben egységesen pozitívan ítélték meg függetlenül attól, hogy milyen típusú intézményhez tartoztak és hogy az adott intézményben mennyire aktív a mobilitási tevékenység.** A hatás erősségét az egyes területeken a többség közepesnél erősebbnek tartja az értékelések átlagát tekintve, de vannak kiugró területek, ahol a mobilitások hatását kiemelkedőnek lehet tekinteni, ezek a kapcsolati háló bővülése, a

személyes kompetenciák fejlődése, új tanulási és oktatási módszerek megismerése. Következésképpen a mobilitások univerzális értéket képviselnek, mindegy hogy kis vagy nagy létszámú, széles profilú vagy speciális képzést nyújtó, vidéki vagy fővárosi a felsőoktatási intézmény, a nemzetközi mobilitásból biztosan képes profitálni. Ezért kiemelten fontos, hogy az intézmények vezetői felismerjék ennek jelentőségét, és megfelelő humán és pénzügyi erőforrások biztosításával támogassák a mobilitási tevékenységek promócióját, szervezését, illetve koordinálását.

5. A magyar állami egyetemek bevétel generálási kényszere hatással van a nemzetköziesítésük folyamatára. Ez azzal a veszéllyel járhat, hogy a jövedelemszerzés fontosabbá válik, mint a minőség fenntartása és a helyi érdekek figyelembevétele. **Hosszú távon a nemzetköziesítési stratégia akkor sikeres, ha összhangban van az intézményi stratégiával, valamint a kapacitások egyensúlyban vannak az igényekkel.**

6. Nemzetközi példák azt mutatják, hogy **a nemzetköziesítés élénkítésére adott állami támogatás általában sikeres, de önmagában és hosszútávon nem elegendő, tartósan nem ez a folyamat húzóereje.** A nagy állami támogatási projektek (Egyesült Királyság, Franciaország, Finnország) egy-egy hosszabb kampány erejéig segítették az intézményeket, amelyek ennek segítségével alapozták meg nemzetközi jelenlétüket, de a projektet követően már önállóan vitték sikerre saját intézményi stratégiájukat. Ezt a magyar felsőoktatási intézményeknek is célszerű volna figyelembe venni, és a Stipendium Hungaricum és a Campus Mundi keretében kapott állami támogatást oly módon kihasználni, hogy az hosszú távú piaci sikereket alapozzon meg.

8. A SZERZŐNEK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI

- Rohonczi Edit, A vegyes rendszerű képzési forma a magyar felsőoktatásban/Blended Learning in the Hungarian Higher Education
In: 6th National and International Lifelong Learning Conference Proceedings, Pécs, 2010, pp. 466-484.
ISBN 978-963-88878-1-8
- Edit Rohonczi, Virtual Worlds in Education: Educational Utopias?
In: The Future of Education Conference Proceedings, Florence, 2011, Vol. 2. pp. 361-366.
ISBN 978-88-7647-648-8
- Edit Rohonczi, Virtual Learning Environments to Conquer the Educational Arena
In: Informatika Vol.XIII. No.2. June, 2011. pp. 36-42.
ISSN: 1419-2527
- Miklós Bíró – Edit Rohonczi, Business Driven Cloud Computing Enables Engagement in Traditional Social Settings
In: 2nd Symposium on Business Informatics in Central and Eastern Europe, Österreichische Computer Gesellschaft, 2011. pp. 50-60.
ISBN 978-3-85403-280-9
- Rohonczi Edit, Nemzetközi mobilitási trendek a felsőoktatásban / International Mobility Trends in Higher Education
In: 7th MELLearn Conference Proceedings, Veszprém, 2012. pp. 451-470.
ISBN 978-963-88878-3-2
- Rohonczi Edit, Nemzetköziesedés és versenyképesség a felsőoktatásban
In: Gazdaság & Társadalom, 2012/3-4. pp. 52-69.
ISSN 0865 7823

- Edit Rohonczi, Challenges in the Hungarian Adult Education
In: CONGENIAL. Connecting Generations: intergenerational learning for a more inclusive Europe, 2015. pp.15-20.
szerk. Glenda Galeotti
<http://congenialebook.wordpress.com/>
ISBN 9788896123065
- Edit Rohonczi, Higher Education: Challenged by Internationalization and Competitiveness
In: Central European Higher Education Cooperation Conference Proceedings, CIHES Working Paper No.12., 2015. pp.210-224.
szerk. József Berács, Julia Iwinska, Gergely Kováts, Liviu Matei
ISSN: 2060-9698
ISBN: 978-963-503-602-8